

ԲԱՐՈՑԱԿԱՆ, ՌԻՍՈՒՄՆԱԿԱՆ, ԱՐՈՒԵՍՏԻՏԱԿԱՆ

Ը. ՅԱՐԻ 1894

Տարեկան 10 ֆր. ոսկի — 4 դր.:
 Վեցամսեայ՝ 6 ֆր. ոսկի — 2 դր. 50 կ.:
 Միկ թիւ կ'արժէ 1 ֆր. — 50 կոպ.

ԹԻՒ 2, ՓԵՏՐՈՒԱՐ

ՈՐՍՈՐԹՆԵՐԵՆ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԹՂԵԿՑՈՒԹԻՒՆ

Եւս նախկին ուղարկում եմ
 ձեզ մի կարծ յօդուած՝
 վերաբերեալ Նովկայ
 յատուկ անուան ստու-
 զարանութեան, որ
 թարգմանեցի ուսանել-
 ւոյց, Կորա Նոյնական է
 Կիսկի կայսերական շա-
 մուսարանի պրոֆեսոր
 Ա. Գրէն. (տես Փիլո-
 ճիքս Օճարնոյ. Жир-
 наль Киромической Филологин и Педагогин. Том II. кн. 2.
 էջ 194. Москва 1892. Լեզուաբանական տեսութիւն. Հան-
 դէս դասական լեզուագիտութեան եւ մանկավարժու-
 թեան, Կատ. II. գր. 2: Մոսկուա 1892:)

«Ստուգարանութիւն Ղովկայ
 ան: Դասական աշխարհագրական յա-
 տուկ անուանց ցանկին (homonymy) պատ-
 կանեալ ամենայայնիւ եւ մինչեւ ջլլած քա-
 րար կերպով չմեկնուած անուններից մէկն եւս,
 անտարակոյս, Καύχασος բառն է: Վերջինս գործ
 է ածուած տակաւին Հեփոգոլի գրուածոց մէջ,
 եւ՝ ըստ երեւութին՝ կովկասեան պարանոցի

279

Հասարակ աշխարհագրական անունն է նշանա-
 կում. բայց այդ բառը չէ կարելի մեկնել ոչ
 Յունաց եւ ոչ կովկասեան լեզուներից: Կովկա-
 սեան լեռնականները մինչեւ ջլլած չունին իւ-
 րեանց լեզուներում այդ երկրին յատուկ մի Հա-
 սարակ կոչումն, եւ միայն Վրացիկական քա-
 ղաքի մօտ գտնուած տեղն՝ Ինգուշները՝ կոչում
 են Կաւլոյ: Ի Տնուած այս անունը չէ պատահում
 ոչ սեպածեւ արձանագրութեանց եւ ոչ Սուրբ
 Գրքի մէջ. իսկ միջին դարու Հայոց եւ Արա-
 բացոց հեղինակները այդպէս կոչում էին մի
 միայն կովկասեան լեռանց գլխաւոր շղթայն:¹
 Այնու ամենայնիւ Καύχασος կոչումն՝ ակնհե-
 ւ է՝ որ պատկանում է իրանական բարբառներին.
 եւ կարող է միանգամայն ճշգրտեմք մեկ-
 նուիլ զանգիկ kavi — (պահլաւի kai) «թա-
 գաւոր» եւ հին-իրանական ku — «լեռան»,
 բառերի միջնորդութեամբ՝ Թափաւոր-լեռն:
 Կովկասեան պարանոցի ձիւնապատ գծերի փա-
 ռայեղ տեսարանը մեծ հիացումն ու ապշու-
 թիւն պատճառած պիտի լինէր Արիւս Իրանա-
 կան ցեղերին, յորոց՝ պէտք է կարծել՝ թէ
 այս անունը փոխ առին նաեւ փոքր Արիւս ցե-
 ղերը: Այն խոր եւ ակնհեւ հեթանոս, որ իրա-

¹ Երկն ցեղ է, որ բնակում է Հիւսիսային Կովկա-
 սի Վրացիկական կասեան գաւառի Սուրբն բաժնում: Գրէն:

² Երկն արեւելք որ միջին դարու Արաբացիք ան-
 անունն գտն ուրիշ անուն կու տային կովկասու: ԽՈՐԻ:
³ ԿԱ յիշատիւ նշանակութեամբ անծանօթ է մեզի.
 Ժանօթ են պրա. kub, kub ա հնագոյնն պահլաւիկ kufā,
 եւ աւելի հին՝ զանգիկ kaur.

իրրեւ նահապետական անձնաւորութիւն՝ կուզուի Թորգոմայ Եօթներորդ որդին եղած.¹ անտարակոյժ՝ ժամանակագրական յետադէմ իտաղացով՝ այն բարձր հնութեան մէջ այս նոր անունէն զեռնակողմը կոչուած ցուցնելու գիտմամբ:

Գառնալով կո—կօի ստուգարանութեան, եթէ ուղուի ուսս գիտնականն հետ, թէ եւ առանց բաւական հաստատ կուտան մ'ունենալու, զանդիկ կամ պահչաւ ազգաց դիմել՝ ասոնց kavi-kop, եւ kai-kof բաղադրել տալու համար, շնք կարծել թէ մեկնութիւնը գիտութեան առջեւ կոպտիւն աւելի արժէք գտնէ: Հազութեան ներքից համարուի Պարսից 36 բառին վերջին նշանակութեան դիմել, որ է «պերճութիւն, շքեղութիւն, եւն.»² որով իմանալ՝ «Պերճ լեառն.» — եթէ ստուգիւ անոնք էին լեռան անուանադիրքն:

Վերջապէս քա՛ր կամ քա՛ր արմատ անունն՝ պնպէք ինչպէս որ այսօր առջեւնիս ունիք՝ միշտ կը մնայ մեզի աննշանակ անուն մ'ինչպէս ուրիշ բիւրաւոր յատուկ անուանք:³

Թէ երանանք յառաջին տեսութեան կաւկասեան ձիւնապատ պարանոցին ահեղ ու փառայեղ տեսարանէն հիացած ապշած ըլլան, — առանց սակայն ցեղով հոն բնակութիւն հաստատելու, — ներքից է երեւակայել, բայց ստոյգն ու պատմականն այս եղած կ'երեւայ՝ որ արեւմտեայ երանանքը (այսպիսի անուանութեամբ) այն ահագին անվերջ յաղթ շղթային ծայրն հասնելու իւր թէ յուսահատած՝ երեւակայած էին եւ նոյնպէս ալ իրենց հայրենակցացն աւանդած՝ թէ Գափ լեռը վերջ չունի, այլ բառնդակ երկիրը, գաշխարհ, բոլորածն կը պատէ:⁴ Երանանց այն վերիպակ գաղափարն ինքնին կը վկայէ թէ իրենց ստուգիւ աննանօթ՝ գէթ օտար՝ երկիր էր կաւկասոս գաւառը:

ՆՄԲ:

¹ Եւսպէս Զուանդը վեցի գաղտնագրքն: (Ի հ.մ. թրգմ. տպ. Վենետ. 1884.) որ ցրելով յառաջ կը բերուին եւ այլէ ի նախնեան յորդոցն:
² «Pompa, magnificentia», քառ J. A. Vullers, Lexicon pers.-latin. etymologicum. (Bonnae, 1853.) Ի բառն 36

³ Գալտա անուան վրայ վիճուած տես ծանոս առ Լ. Ղուկա ինքնեան (անգլ.) ուր ցրելով յառաջ կը բերուին վերին գաղտնի քանի մը հեղինակաց առան մեկնութիւններ՝ քառ որով Հայկայ եղբորն անունէն է լեռան կոչումն անուանակոչութիւնը:

⁴ Յեւ F. Meninski, Lexicon arab.-pers.-ture. (Viennae, 1780.) Ի բառն 36, որ պարսիկ առասպելն ալ՝ թէ հոն Գափ լեռան վրայ կը ցնէ փիւնիկ թռչունն իւր բոլորը: — Յեւ եւ Բուրի քառ. Ի հեղբորայ Գափ թէ Թագնանեան. (տպ. կպ. 1826.) Ի բառն Գափ:

Պ Ա Տ Մ Ս Ս Կ Ա Ն

ՀՈՒՆԳՐՈՐԸՆՆՈՅ ՄՇԵՐՈՐԸՆՆՈՅ (ԿԵՐԸՆ
ՀՄՇԸՔՈՒՂԸ) Ի ԳԻՐ ԵՒ Ի ՊՇՅԵՐՄ
(Հարցան—խոսքնաւ)

Մատենաբ խօսելով քաղաքին վարչութեան վրայ՝ Տր. Մոնարեն յարկը գեղեցիկ յօդուածը յառաջ կը բերէ: Արեւելեան պատերազմներուն ապականիչ ալեկոծութենէն — Ժէ. դարուն վերջերը — Գրանսիրանիոյ ժայռերուն զարնուող Հայոց երկու գլխաւոր խմբերն՝ երկրին մէջ նշանաւոր հիւս. արեւելեան ամբութեան ստորոտն իրարմէ բաւական հեռու հաստատուցան: Թէպէտ իրարմէ հեռու, բայց միութիւնը մնաց անկէ ետքն ալ իրենց մէջ: Աս միութեան կապին անունը՝ «Հայ Գոմբանիա» էր, որ բաժնուած իւրմբերն իրարու կցեց: Գոմբանիային դատաւորն ընկերութեան գլուխն էր: 1730ին այս պաշտօնը տակաւին կը յիշուի: Մանաւանդ թէ երկու տարի ետքը Հայոց մեծամեծները խորհրդակցելով միարանցեան որ հասարակաց ծախուց, պարգեւաց եւ ծանրաբեռնութեանց երեք հինգերորդականը՝ Կերլազիք ու երկու հինգերորդականը՝ Եղիաթեթուպուլեցիք կրնն:

Յակէ իբր տասնհինգ տարի յառաջ կարգաւորած էին իրենց վարչական իշխանութիւնը: Իրենց ատենական ու տնտեսական գործող կարգադրութիւնն՝ ընտրեալ պաշտօնէից ձեռքը յանձնեցին, երբ 1713ին վերջերը՝ Գրանսիրանիոյ վերին կառավարին գրած աղերսագրին մէջ՝ ծանուցանեցին ետքը թէ Հայ ազգէն բաւական թուով խումբ մը Կերլա Հայաթաղաքը գաղթեց. եւ — որովհետեւ այսպիսի հասարակութիւն մ'առանց կանոնաւորեալ առեւտրականութեան չի կրնար կենալ, — կը խնդրէ զօրաց վերին հրամանատարէն որ Կերլա քաղաքին տայ հրաման ատենակալութեան պաշտօն վարել կարենալու: Եղայնվիլ կոմսը 1714 Հոկտ. 10ին սուած հրամանագրէն Հայաթաղաքին դատաւորին եւ իւր երդուեալներուն՝ հրաման կու տայ իրենց պատշաճ համարածին համեմատ վճիռ տալու: Եղայնվիլ այս հրամանագիրը Մատչպէշէն — 1715 Փետր. 14ին սուած երկրորդ պատճենովն ամբողջացուց, որ Հայոց գաղթականութեան խնդրուածքին հետեւութեամբը՝ Հայաթաղաքի հասարակութեան յատուկ դատաւոր մ'ընտրելու իշխանութիւն կու տայ. որուն պէտք է — կ'ըսէ — պատշաճ յարգանքն ու պատիւը տալ՝ մինչեւ որ հասա-